

Hegedűs István:

Egy nap, amely megrengette Magyarországot

Távoli, nagy idők tanújaként, romantikus veteránként lehetetlen pátosz nélkül felidézniem 1989. június tizenhatodikát, az 1956-os forradalom kivégzett, majd jeltelen sírban elhantolt miniszterelnökének, Nagy Imrének és harcostársainak újratemetését. Hús esztendő után is egyértelmű, hogy azon a történelmi napon erkölcsileg omlott össze véglegesen a Kádár-diktatúra eredendően bűnre és bosszúra alapozott rendszere. A Hősök terén elmondott szónoklatoké, akárcsak a hömpölygő tömeg hangulata, emelkedett és ünnepélyes volt: mindnyájan; 56-os szervezők, a felakasztott mártírok családtagjai, a koporsóknál díszőrséget álló fiatalok és idősek, magyar zászlóval felvonuló budapestiek és vidékiek, fotósok és nézelődők, az ellenzéki szervezetek vezetői és a belügy ügynökei egyaránt tudtuk, hogy a rendszerváltás szimbolikusan legfontosabb eseményén, csúcspontján lehetünk jelen.

Ezerkilencszáznyolcvankilenc szellemét a 33 éves emigrációból hazatért, az ötvenes években először halálra ítélt, végül börtönben tartott Király Béla, a forradalom katonai parancsnoka így fejezte ki beszédében: „De mennél jobban megismerjük Nagy Imre humanitását, annál világosabb lesz az is, hogy emlékének megszenteltségtelenítése lenne, ha sírja széléről ujjal mutatnánk gyilkosaira. Fel kell ugyan tártani bűneik minden részletét, de ennek büntetőjogi következménye nem lehet. A felszabadult magyar társadalom törölje el örökre a halálos ítéletet, ne engedjen bosszúállást, előzzön meg minden megtorlást! Kínozza a bűnösöket lelkiismeretük - ha van - és ítéljen felettük a történelem.” Az előző évben, 1988 tavaszán megalakult, minden demokratikus 56-os irányzat képviselőjét soraiban tudó Történelmi Igazságtétel Bizottság első nyilatkozatában bírósági komédiának nevezte az 1958-as pert – úgy, hogy Nagy Imre államférfiúi nagyságának legnagyobb bizonyítékát, az azóta előkerült jegyzőkönyvet és hangfelvételt nem ismerhették. A '88-as június 16-i tüntetést, ahol az éppen harminc évvel azelőtt megölt revizionista kommunista nevét skandáltuk, még rendőrmotoros attak verte szét. Egészen 1990-ig, amikor a szabadon választott parlament törvénybe iktatta az 56-os októberi forradalom és szabadságharc jelentőségét, a történetek felemelő, de tragikus emléke és példája lebegett az új magyar politikusi gárda szeme előtt. A vérontás elkerülésének szükségességében, az átmenet békés és

tárgyalásos jellegének megőrzésében, úgy tűnt, szinte minden fontos szereplő egyetértett – a hatalmon lévők mérsékeltjeit is ideszámítva.

Persze komoly hiba lenne, ha a nosztalgia szorításában megfélekednénk a korabeli szervezeti és személyi ellentétekről. A nézetkülönbségek között akadtak olyanok, amelyek a későbbi pártpolitikai törésvonalak alapján leírhatóak, meg olyanok, amelyek nem. Egyáltalán nem biztos, hogy mai, ravaszabb, de mindent leegyszerűsítő észjárásunkkal jobban meg tudjuk ragadni azoknak a rendkívüli időknek a lényegét, mint amikor át is éreztük a történelmi pillanat izgalmát és terhét. Míg az egykori 56-os elitéltek elitje számára a forradalom ügyének megtisztítása az ellenforradalmáروزó hivatalos propaganda hazugságaitól, illetve maga az ünnepi kegyeletadás és a személyesen átélt történelmi katarzis élménye számított a legfontosabbnak, addig az Ellenzéki Kerekasztalba tömörült, de egymással is vetélkedő politikai csoportok az uralkodó állampárttal, az MSZMP-vel szembeni sikeres és látványos erődemonstrációt tekintették a nap alapvető hozadékának. A két céltételezés között nem feszült áthidalhatatlan ellentmondás, mégis, a TIB, illetve a radikálisabb rendszerváltó csoportok, az SZDSZ és a Fidesz helyenként éles belső vitába keveredtek a ceremónia lebonyolítását illetően. A legnagyobb indulatokat és érzelmi kitöréseket az a dilemma váltotta ki, hogy elhelyezhetik-e a koporsóknál koszorújukat az elbizonytalanodott keményvonalasokkal szemben a nyilvános újrateremtést támogató reformkommunisták, s ha igen, akkor személy szerint kik. Ezek a kérdések ráadásul belül is megosztották az egyes szervezeteket, sőt, a kettős vagy többes tagsággal és identitással rendelkezők esetében – ami az akkori forradalmi időkben normális jelenségnek számított – a helyzet még zűrösebb volt. Az „életfogytot” kapott Mécs Imre például egyszerre lépett fel a TIB egyik vezetőjeként és a szabad demokraták képviselőjeként az EKÁ-n, míg jómagam, a Fidesz vezetőségének tagja, családi alapon kötődtem az 56-os szervezethez, amely a lakásunkon alakult meg.

Nem kerülhetem meg, hogy ne írjak Orbán Viktor beszédéről, hiszen a kollektív emlékezetben minden más eseményt háttérbe szorítva a Fidesz szónokának drámai fellépése őrződött meg a legmaradandóbban. Miután Csurka István, az MDF akkori elnökségének tekintélyes tagja felvetette, hogy miért nem szól senki a magyar ifjúság nevében, a TIB felkérte a Fideszt, hogy képviselője mondjon szónoklatot, és mi, a Fidesz választmányának tagjai – akárcsak előtte, március 15-én – szinte egyhangúan Orbánt választottuk. Huszonévesen, borostásan, petőfisen eleve feltűnést keltett az idősebb generáció tagjait követve a Múcsarnok előtt felállított emelvényen, s miután Polgártársak! megszólítással

kezdte, hazaküldte az oroszokat. Legalább is a magyarok többsége így emlékszik. Valójában a „Ha nem tévesztjük szem elől 56 eszméit, olyan kormányt választhatunk magunknak, amely azonnali tárgyalásokat kezd az orosz csapatok kivonásának haladéktalan megkezdéséről” mondatfűzés a mai szabad és harsány politizálás közepette már-már gyámoltalannak tűnhet. De nem is számított új követelésnek: benne volt a Fidesz és az SZDSZ programjában és elhangzott számos korábbi demonstráción – előző nap, 15-én egy kisebb ellentüntetésen, amelyet a fiatal demokraták radikálisabb tagjai a vezetőség általában enyhe (de az én dühösebb) rosszallása ellenére szerveztek más csoportcskákkal együtt a szovjet nagykövetség elé, zengett a „Ruszkik, haza!”. Igaz, az ünnepséget másnap milliók követték a televízióban, és a meglepett nézők egy részének örömet, másoknak hideglelést, sokaknak aggodalmat okozott Orbán vakmerőnek tetsző személyes bátorsága.

Akárcsak a hangnemé. Mert szovjetellenességgel csak Berecz Jánosék és a központilag még félig-meddig kézben tartott újságok vádolták meg a Fideszt, ami csak jobban ráirányította a figyelmet, de a beszéd harcias retorikáját, a mindenfajta kommunistát egy kalap alá vevő háttér-ideológiát számos TIB-vezető, vagy éppen Adam Michnik, a Szolidaritás nevében koszorúzó legendás lengyel ellenzéki is kifogásolta. Hogy kinek volt akkor igaza, annak eldöntésére itt és most nem vállalkoznék, akárcsak a beszéd aprólékos elemzésére sem. A turbulens történelmi helyzet felvillantásához legyen annyi elég, hogy június 4-én tartották meg az első félig szabad választásokat Lengyelországban, ami a Szolidaritás elsőprő győzelmével végződött, ugyanaznap típorta el a Tienanmen téren demokráciát követelő tüntetőket a kínai kormány, nálunk pedig a Hősök téri, incidens nélkül lezajlott rendezvény után, a hónap végén formálisan is megkezdődtek a politikai átmenetről szóló nemzeti kerekasztal-tárgyalások. Kádár János az újratemetéssel járó megszégyenülést bomlott elmével még megélte, majd július 6-án meghalt.

Akárhogy is értékeljük tartalmilag, Orbán Viktor beszéde hamarosan összefonódott június tizenhatodikával, a kilencvenes évek közepétől pedig az újkonzervatívra vált politikus korai fellépése a politikai spektrum jobboldalán erőteljesen mítizálódott, szerepe amolyan magányos hősként idealizálódott. Nemrég Fábry Sándor tévé-showjában az SZDSZ-en élcelődve megjegyezte, hogy csak nem az a liberálisok baja a Fidesz-MPSZ elnökével, hogy 89-ben az orosz megszállók elzavarását kívánta. Ez már a történelmi folyamatok teljes összekutyulása. Mindazonáltal a szocialisták nyilván azért is ódzkodnak az újratemetés látványos megünneplésétől, mert elődpártjuk reformereinek viselkedését – közülük többen

régóta a „túloldalon” tündökölnék – a lecsupaszított pártpolitikai sémák alapján nem könnyű értelmezni, Orbánt viszont egyszerűen nem lehet kihagyni. Helyette minden korábbinál lázasabban készülnek a „Vasfüggöny” átvágásának június végi felelevenítésére, amikor is húsz esztendeje lesz, hogy Horn Gyula külügyminiszter osztrák kollégájával közösen a már majdnem teljesen elbontott drótkerítés egy darabját lenyisszantotta. A látványos fotózáson túl az eseménynek akkor semmilyen hatása sem volt a belpolitikai változásokra, sőt, később, augusztusban, bár valószínűleg akaratlanul, de egy határőr dulakodás közben lelőtt egy NDK-s menekültet az ellenőrzött zöldhatáron.

A „melyik napot ünnepeljük mint a rendszerváltás legfontosabb eseményét” kérdése egyelőre megválaszolhatatlan marad. A probléma ugyanis jóval messzebbre vezet és összefügg azzal a pártvetélkedéssel, hogy ki is csinálta a rendszerváltást. Eltekintve az ellenosztalgia balról támadt hullámaitól, illetve a valódi rendszerváltás szükségességét hirdető, jobbról keltett szélhökésektől, a két évtizede versenyszerűen politizáló elitcsoportok 1988-90-hez kötik saját eredettörténetüket, mégha a Fidesz és az MSZP meglehetősen nyögvenyelősen teszi is ezt. Míg Gyucsány Ferenc pártelnökként még mindig szükségét érezte annak, hogy a szocialistákat a kádárista és a nagy imrés hagyomány közötti választásra szólítsa fel, alighanem sikertelenül, addig Orbán Viktor 1989-cel kapcsolatban közölte, hogy a nemzeti kerekasztal-tárgyalásokon a még kicsi Fidesz nem láthatott bele a többi szervezet lapjaiba, amivel sejtetni engedte, hogy valami titokzatos alku is kötött a fejünk felett. A konspirációs elméletek kedvelőinek egyébként is jól jönnek az ügynöklisták – a legfrissebbet az interneten nyilvánosságra hozó 56-os intézet szándékai ellenére –, márpedig a még aktív hálózati személyek 89-es ténykedése egyáltalán nem befolyásolta az akkori ellenzék cselekedeteit, ma pedig csupán a régi rendszer ösztönös és kétségbeesett utóvédharcaira emlékeztet.

Ha igaz, hogy 1989. szeptember 11-én a keletnémet menekültek kiengedésével a magyarok kivertek egy téglát a berlini falból, akkor Nagy Imréék újratemetése már hónapokkal korábban kiverte a közép- és kelet-európai kommunista rendszerek ideológiai biztosítékát. A morális megsemmisülés aláásta a szomszédos keményebb diktatúrák alapjait és felépítményeit, előkészítve dominószerű bukásukat. Büszkék lehetünk 1989. június tizenhatodikára, a demokrácia és az igazság magyarországi győzelmére – és van is mit féltenuünk.